

Book Review
Нови заглавия

„MOBILIS IN MOBILI“: ЗА ДВИЖЕНИЯТА НА СЪВРЕМЕННИЯ ЧОВЕК МЕЖДУ ГРАНИЦИТЕ В ПРОСТРАНСТВОТО И ВРЕМЕТО

Гергана Попова

Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

В „Глобализацията“ Зигмунт Бауман концептуализира подвижността като основна ценност в глобализирания свят. Оценностяването на мобилността и свободата на придвижване превръщат в централни фигури на съвременността туриста и скитника – тези, които са в непрестанно движение, които по една или друга причина или подтик прекосяват границите. На различните аспекти на тази основна тема на настоящето е посветена и книгата на Лазар Копринаров „Mobilis in mobili. Опити върху подвижния човек“, като заглавието „mobilis in mobili“ – подвижни в подвижното, заимствано от мотото на капитан Немо – залага именно на многозначността на понятието подвижност. Книгата представя съвременния човек с неговите реални и виртуални, пространствени и темпорални движения в един объркан, движещ се, неустойчив свят.

Изследването е разделено на три части. Първата – „Запътването. Драмата на подвижните граници“ – е фокусирана предимно около природата на териториалните граници и проблемите, генерирани от падането, преместването и флуидността на тези граници в съвременността. Потокът от емигранти в Европа закономерно довежда до сблъсък на пространствено сближените, но различни културни светове, до преосмисляне на категориите тук – там, близо – далеч, свое – чуждо и съответно до дезориентация, дискомфорт, чувство за заплахата и несигурност, предизвикани от постоянното съжителство с чужденеца. Но не само до тези проблеми се ограничават трудностите на живота в пограничните територии. Особено ценен аспект на анализите тук е поставянето на въпроса не толкова за отношението към другия, колкото за отношението към собствената ни европейска култура, отразена в огледалото на другия. През конфликта около карикатурите на Мохамед, дебата за забраните или допустимостта на носенето на женско ислямско облекло се проблематизира сблъсъкът на две възможни интерпретации на европейския път на развитие. Както посочва книгата, това са не просто интелектуални дискусии, а битка за инсценирането на граници вътре в отвореното общество и в този смисъл проблем на саморефлексията на европейската култура.

Във втората част „Заместването. Тялото като номад“ фокусът се премества от подвижността, разбираана като прекосяване на външни граници, към подвижността като промяна на и във тялото, като преход между различните състояния, образи и роли на телесността. Подвижността на тялото не се измерва само с неговото преместване в пространството, но и с непрестанните му изменения във времето. Тук изследването изхожда от идеята за транзитивността на тялото, за тази негова особеност, която го прави едновременно същото и друго във всеки момент и която според сполучливата метафора на Лазар Копринаров е причина за неговото номадство. Тялото – твърди Копринаров – е номад, „доколкото... не престава да бъде същото, но е в непрекъсната смяна на състоянията, в непрекъснато движение от едно място на себе си към друго място на себе си, от една социална възраст към друга възраст, от един образ към друг образ на себе си и за другите... Човешкото тяло непрекъснато замества себе си с друго на себе си и затова подвижността е сред субстанциалните му определения“ (с. 44). Перспективата, в която авторът е избрал да анализира номадската природа на тялото, е облеклото. В граничната ситуация на тялото между съдба и възможност, между природа и артефакт облеклото се разглежда като своеобразен инструмент за трансформиране, подобряване и в някои случаи дори превъзможване на тялото. Наред с това то може да концентрира в себе си репресивните импулси на властта, да служи за оръдие на дисциплиниране на сексуалните нагони, да обезличава индивида, да осъществява връзката с миналото и по този начин да допринася за идентификацията на общността. Всички тези, а и други функции на облеклото, са обстойно изследвани в представената монография. Облеклото като „тяло на тялото“ се оказва увеличителната леща, експонираща на преден план основната характеристика на тялото да бъде устойчиво и преходно, винаги едно и различно.

Ако в първата част се тематизира пространствената мобилност, то третата част на книгата – „Завръщането. Риск и рекурсивност“, е посветена на темпоралната подвижност, на движенията на съвременния човек през времето и най-вече на процесите на архаизация на съвременната култура. Твърде убедително авторът успява да покаже как динамиката на настоящето, ускорението в индустриалния сектор в бита и технологиите, характерни за научния светоглед на модерността, постепенно довеждат до своята обратна страна – до суеверията и завръщането към магическото мислене, до черпенето на сюжети и символи от различни митологии, до предмодерния страх от непознатото и опитите за справяне с него. В анализа на тази осцилация между просвещенския проект за доминация на разума и очевидния късномодерен обрат към традиционни практики, реалии и обяснения особено внимание заслужава разгърнатата концепция за съвременното рисково общество. Макар че – твърди авторът – рискът е универсална категория в човешката история, то едва в епохата на късната модерност той придобива нов статус и се превръща във

фундаментален белег на индивидуалния и обществен живот. Като основен фактор за появата на рисковото общество Лазар Копринаров разглежда ускорението и нарастващата абстрактност на социалните структури. Динамиката и ускореният ритъм на живот в настоящето внасят съществени промени в структурата на времето: ускорението сякаш изяжда миналото, съвременният човек бива затрупван от нови и нови събития, които изместват спомена за предишните; така неговото минало става все по-далечно и отчуждено, превръща се в „архив и музееен експонат“ (с. 112). Същият процес води до съкращаване на настоящето, което непрестанно се изцежда в това безлично минало. От своя страна, динамиката на промените отваря широко хоризонта напред – късномодерната представа за бъдещето е, че само малка част от него може да бъде калкулирана, предвидена и овладяна; бъдещето се изживява в цялата си неопределимост: като енигма и заплаха. Именно тази нарушена симетрия в триадата минало – настояще – бъдеще е в основата на изостреното усещане за катастрофичност в личен и глобален план, за умножение на рисковете и опасностите, които дебнат в бъдещето. Наред с ускорението, като друг не по-малко значим фактор за рисковото общество авторът посочва увеличаващата се абстрактност на социалните мрежи, в които е вписан индивидът и които поради своята необозримост правят живота му непредсказуем, пълен със случайности и рискове. Съществени реакции на тази повишена „рисковост“ на човешкото съществуване са връщането към магическото мислене и културата на/срещу страха.

Тук Лазар Копринаров аргументирано прокарва тезата, че макар рисковото общество да се корени в рационалистичната програма на Новото време, то парадоксално, в културата на късната модерност се завръщат културни форми, които според критериите на научния разум би трябвало да са отдавна в историята. Подобна отживелица представлява магическото мислене, намерило израз в огромен брой съвременни явления: популярността на ясновидството, интересът към окултизма и езотериката, разцветът на суеверията и парарелигиозните вярвания. Анализите на автора откриват причините за това реанимиране на магическото мислене в невъзможността на науката да даде отговор на основните проблеми на човешкото съществуване в наши дни. Наред с това, изглежда, единствено магическият светоглед, базиран върху идеята за връзката между човека и света, успява да внуши на съвременния индивид усещането за контрол както над собствения му живот, така и на процесите около него.

Друг не по-малко значим отговор на проблемите на рисковото общество е културата на/срещу страха, чрез която „се правят опити за редуциране, модифициране или локализация на страха от неопределеността, т.е. от рисковия фактор в обществения и личния живот“ (с.122). С понятието култура на/срещу страха Лазар Копринаров обозначава множество на пръв поглед разнородни феномени на късномодерната култура в един безкраен регистър: от екстремните

спортове и атракционите до превантивната медицина, от катастрофичните филми, филмите на ужасите и вампирските саги до розовите телевизионни сериали, от амулетите и неототемизма до татуировките и пиърсинга. Всички те обаче, както показва тази едновременно евристична и увлекателна част от книгата, подобно на табутата, молитвите и магическите предмети в традиционните култури, на модерните системи за превенция, застраховане и др., служат за облекчаване на чувството за безпокойство и несигурност на съвременния човек. Така например тв-сериалите осигуряват моментно бягство от страховете на ежедневието; превантивната медицина се базира върху стремежа да се калкулира и предотврати всяка опасност за здравето; жанровете на монструозното, екстремните спортове и ilinx игрите предоставят катартично, илюзорно изживяване на страхови комплекси, сякаш като застраховка срещу реална заплаха. Наред с това, доколкото филмите за зомбита и вампири, татуировките и пиърсингът, атракционите и екстремните спортове черпят ресурс от културни архетипи на миналото, те представляват своеобразна форма на архаизация. В този смисъл, както магическото мислене, така и игрите на страха обслужват подсъзнателния опит на съвременния човек да възстанови разкъсаните връзки с природно-животинското начало и своята културна прапамет. В подобен план процесите на архаизация на късномодерната култура са красноречиво представени като реакция срещу динамиката на настоящето, като инструмент за забавяне на ускорението, осигуряващ на индивида възможността да прекосява времевите граници, да се движи назад и да заимства от натрупания резервоар от културни практики на човечеството.

Книгата на Лазар Копринаров поставя и изследва темата за подвижността и подвижния човек в различните ѝ измерения – подвижността в пространството и времето, подвижността като преход и прекриване на граници. Наред с изчерпателността на изследването много от разгърнатите в него тези, като представата за тялото-номад, темата за архаизацията на съвременната култура – т.е. идеята за подвижността не само като пространствена мобилност, но и като телесна транзитивност и темпорално движение, му придават безспорна евристична стойност. Към достоинства на книгата трябва да се добавят също синтетичността на изложението, в което са заложени множество възможни насоки за размисъл, както и стилът на автора, с лекота преминаващ от концептуалното обобщение към многозначността на метафората.

✉ **Dr. Guergana Popova, Assist. Prof.**
South-West University „Neofit Rilski“
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: gerp@swu.bg